

S NAGLASKOM O NAGLASKU

**Stjepan Vukušić, Ivan Zoričić,
Marija Grasselli-Vukušić, Naglasak
u hrvatskome književnom jeziku,
Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007.**

Početak 2007. pred znanstvenim je i širim čitateljstvom osvanula prva monografija o hrvatskome književnojezičnom naglašavanju, Naglasak u hrvatskome književnom jeziku, poznatih akcentologa Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić. Nakladni zavod Globus njezinim je izdanjem zaokružio četverolist Velike hrvatske gramatike, zajedno s Povijesnim pregledom, glasovima i olicima, Tvorbom riječi i Sintaksom.

Na više od šeststo stranica ukoričene su naglasnonormativne spoznaje višedesetljetnoga istraživanja hrvatskih jezikoslovaca koji su ukazivali na odmake od Karadžić-Daničić-Maretićeve akcentuacije. Na temeljima tiših i glasnijih otpora preuzimanomu i prepisivanomu propisivanju, godine 1982. pokrenut je znanstveni projekt: Prozodijski priručnik hrvatskoga književnog jezika, poslije preimenovan u Naglasak u hrvatskome književnom jeziku, na Filozofskome (tada Pedagoškome) fakultetu u Puli, i to zbog želje za iscrpnim prikazom pa zatim i stabilizacijom hrvatskoga naglašavanja, zbog potrebe za naglasnim priručnikom i zbog ljubavi prema hrvatskome jeziku i njegovu melodijskome naglašavanju. Ovom se monografijom u mnogome zaokružuju normativno-priručničke potrebe hrvatskoga književnoga jezika. Pokretač projekta, S. Vukušić, i prvi suradnik projekta, I. Zoričić, svojim su dugogodišnjim radom pridonijeli pojašnjavanju i bistrenju naglasne norme, koju je i najteže prikazati jer pripada govoru, individulanome i konkretnome ostvaraju

jezika, a monografijom ostavljaju utaban put novim uzdanicama naglašavanja.

Na opsežnome korpusu, sustavno prikupljenome iz pisanih izvora i jezične uporabe (od obavjesnika), prikazano je hrvatsko književnojezično naglašavanje u cjelini, i to s težištem na morfološkim naglasnim preinakama, tj. paradigmatskim naglascima i naglasnoj tipologiji. U rječničkome se dijelu stoga ne će uvijek pronaći sve tražene riječi (kao što su primjerice *bik, dah, kelj, korov, lim, mak, novac, pramac, pravac, stog* itd.), na što autori i upozoravaju u predgovoru knjizi, jer se težilo opisu sustava i njegovih mogućih paradigmatskih mijena (što je do sada i nedostajalo hrvatskomoj normi) koji onda omogućuje analogiju pri služenju knjigom. Ostali priručnici (gramatike, rječnici i savjetnici) nude još pokoju paradigmatsku preinaku te ponegdje različite leksičke naglaske, no to, većinom, pripada razvojnim rezultatima, stilskome raslojavanju i naravi samoga naglašavanja i naglasne norme, o čemu autori također progovaraju u uvodnome dijelu, ostavljajući time mjesta daljnjim akcentološkim istraživanjima.

Premda prozodijski rječnik obasiže dvije trećine knjige, uvodne su teorijske postavke dragocjen prinos naglasnoj normi. Iznese su naglasne spoznaje autora knjige brižno istraživane i predstavljane javnosti na znanstvenim skupovima ili su objavljivane u knjigama, zbornicima i časopisima posljednjih desetljeća dvadesetoga stoljeća, no njihova je vrijednost upravo u oprimjerenju u monografiji. U Općem dijelu S. Vukušić obrazlaže povijest hrvatskoga naglašavanja normativno nemirnoga 20. st., zatim pokazuje koje su osobitosti književnojezičnoga naglašavanja te ponovno dokazuje da postoji zapadno novoštokavsko naglašavanje kao čvrst sustav, i to na organskoj i književnojezičnoj razini. Jasno se razdvaja organsko od književnojezičnoga čime se potire teza o „ruralnome“

naglašavanju naspram „gradskome“, koje, naime, i ne postoji u gradskim sredinama kao homogeno naglašavanje, a „kontinentalno“ naglašavanje zajedno s „mediteranskim“ ionako dijeli jezgru i istosmjerni razvoj pa time svi zajedno individualiziraju hrvatski naglasni sustav. Suvremene su koncepcije naglasne norme neminovnost književnoga jezika, posebice u procesu stabilizacije, iz čega proizlaze stavovi da se naglašavanje i ne može potpuno normirati. Usporedna analiza nekoliko priručnika zacijelo bi ublažila posljednju tezu, no u analizi uporabe uvijek će se pronaći pokoji argument za ono ili protiv onoga što želimo pokazati ili dokazati. Govornih je uzoraka mnogo, a uzorna je naglašavanja, čini se, sve manje.

Naglasna je tipologija središnja nit monografije, a nju je izradio također S. Vukušić, zatim je klasificirao imenice muškoga roda a-vrste s nultim nastavačnim morfemom u N jd., imenice e-vrste, glagole, zamjenice, brojeve i nepromjenljive vrste riječi. Sa suautorom I. Zoričićem napisao je Uvodne napomene i Pregled naglasnih tipova, podtipova i skupova jedinica, a suautor je dalje sam klasificirao pridjeve, imenice srednjega roda, imenice ženskoga roda s nultim nastavačnim morfemom u N jd. i imenice -o/-e različitih rodova. K tomu je podijelio cijeli tekst po točkama te izradio Kazalo riječi. Suautorica M. Grasselli-Vukušić zaslužna je za prikupljanje leksičkih jedinica i za njihovo razvrstavanje po vrstama riječi. Sve zajedno čini skladnu i preglednu cjelinu.

Novina hrvatske akcentološke literature upravo je naglasna tipologija, a S. Vukušić s vremenom ju je gradio polazeći dalje od spoznaja drugih jezikoslovaca, koji su u tipološkoj klasifikaciji počeli izuzimati nenaglasna mjerila (kao što su J. Hamm, S. Babić, B. Finka, M. Moguš i dr.), pa su u konačnici sama naglasna počela, ton, trajanje i mjesto naglasaka, osnovni kriterij u tipološkoj

razdiobi od 80-ih godina prošloga stoljeća i knjige Usporedba dvaju novoštokavskih naglašavanja – stiničkog i Daničićeva: Prilog za uporabnu normu hrvatskog književnog jezika. Takva je razdioba rezultirala dvama osnovnim tipovima (promjenljivi i nepromjenljivi), koji se onda granaju na podtipove, promjenljivi na istoslogovne ili neistoslogovne preinake, a podtipovi na skupove jedinica (s promjenom tona; trajanja; tona i trajanja; mjesta naglasaka; mjesta i trajanja; mjesta i tona te mjesta, tona i trajanja) i same naglasne jedinice, s pripadajućim naglasnim uzorcima i korpusom. U svemu se pokazalo da je 85 naglasnih jedinica: 18 u prvome, nepromjenljivome tipu te 67 u drugome, promjenljivome tipu. Autor se u prikazu tipova odlučio početi od gramatičkoga rasporeda vrsta riječi, jer je i uobičajeno početi od gramatičkoga i rječničkoga u susret naglasnome sustavu, ali u Pregledu naglasnih tipova nudi se i drukčiji, sažetiji pristup – u tipove razvrstavaju sve riječi (neovisno o vrsti) istoga naglasnoga ponašanja. Šira uporabna namjena monografije potvrđuje da su krenuli pravim putem, a teoretska naglasna gledišta ionako su jasna samo užim i znanstvenim krugovima.

Tipološku klasifikaciju uvelike je pojednostavnilo poglavlje o Prozodijskim sastojcima koji ne određuju tip, naime riječ je o predvidljivim i očekivanim paradigmatičkim preinakama koje ne određuju razvrstavanje (primjerice zanaglasne duljine padežnih nastavaka i sufiksa, položajno duljenje i sl.). Takvih se napomena nalazi i u gramatikama hrvatskoga jezika, no nesustavno i neujednačeno, a njihova predložena sistematizacija (s još pokojom napomenom) mogla bi u mnogome pojednostavniti svladavanje književnojezičnoga naglasnog sustava.

Kada je riječ o dijelu pravogovorne norme u kojemu se svatko želi prepoznati ili usporediti ga sa svojim idiolektom, onda je

nesumnjivo da će i ova monografija naići i na odobravanja i na osporavanja. No treba znati da su autori težili stabilizaciji jezične jezgre i općeporabnoga leksika, a mjesta ostaje dovoljno za dopune novim naglasnonormativnim razvojnim smjernicama i rezultatima sve življega raslojavanja unutar dvostrukosti i trostrukosti kao rezultata jezičnih, pa tako i naglasnih mijena.

Vrijednost ovoga akcentološkog pothvata premošćuje sve moguće prijepore (zbog teme, koja inače izaziva ponajviše nesuglasja na jezikoslovnoj sceni, te slabe pedagoške skrbi o naglasnoj normi, pa idiolekt često postaje mjerom), a ogleda su u sljedećemu: prvo, ponuđena je nova naglasna tipologija hrvatskoga književnoga jezika koja počiva na zapadnonovoštokavskoj osnovici proširenoj hrvatskim idiomima istosmjerna proizvodijskog razvoja i usklađenoj s jezičnom uporabom; drugo, pokazalo se je da je naglasnu tipologiju moguće prikazati sažeto slijedeći najnovije spoznaje u akcentologiji po kojima je za tipološku klasifikaciju važno

samo naglasno ponašanje; treće, na višem stupnju apstrakcije prvi se put nudi novo naglasnonormativno nazivlje koje poznaje dva osnovna tipa (promjenljivi i nepromjenljivi) što se dalje granaju na niže hijerarhijske jedinice (podtipove, skupove jedinica i naglasne jedinice); četvrto, nije se samo propisivalo već se je i opisivalo, uvođenjem stilske oznake razgovorno za likove koji su prošireni, ali ne i neutralni u književnome jeziku (posebice se to odnosi na riječi sa silaznim naglaskom na nepočetnome slogu); peto, opsežan naglasni rječnik od približno 57 000 riječi, uz obveznu brojku koja upućuje na naglasne paradigmatške preinake opisane u tekstu, zaokružuje sve što se od naglasnoga priručnika i očekuje.

Po svemu je to ne(za)obilazan priručnik za sve koji žele utočniti i preispitati svoje naglašavanje, bilo u profesionalnome bilo u svakodnevnome govoru, pa će zasigurno naći mjesta među sve brojnijim nastolnim knjigama o hrvatskome književnom jeziku.

Blaženka Martinović

VIJESTI

JOŠ O NESRETOJ SUDBINI DR. IVANA ŠRETERA

 rigodom dodjeljivanja nagrade dr. Ivana Šretera treba podsjetiti na njegovu nesretnu sudbinu jer još uvijek bi se moglo saznati nešto novo o nepoznatim pojedinostima njegove smrti.

Nedavno je Slavko Degoricija izdao knjigu (Zagreb, veljača 2008.), i u njoj među ostalim opisuje doživljaje koje je imao kao voditelj hrvatskoga izaslanstva za

pregovore s mjesnim pobunjenim Srbima. U knjizi opisuje i pakračke događaje 1991. i u vezi s njima neke pojedinosti o sudbini dr. Šretera.

Evo što o tome piše:

»Doktora Ivana Šretera upoznao sam u Baraci HDZ-a u Zagrebu. Sam susret i upoznavanje bio je, ja bih rekao, poseban. Živio sam i radio dvadesetak godina u Kutini, obojica smo se začudili da se nismo ranije upoznali, jer je doktor Šreter živio u Pakracu i Lipiku, a to je neposredna blizina Kutine. Ja